

VAIKO TEISIŲ ŠEIMOJE PAŽEIDIMAI: SITUACIJOS ANALIZĖ

Doc. dr. Gediminas Navaitis
Magistrė Eglė Gibavičiūtė

Lietuvos teisės universitetas, Socialinio darbo fakultetas, Socialinio darbo katedra
Ateities g. 20, 2056 Vilnius
Telefonas 2714519
Elektroninis paštas sdk@ltu.lt

Pateikta 2003 m. vasario 13 d.

Parengta spausdinti 2003 m. gegužės 7 d.

Santrauka

Straipsnio tikslas – aptarti vaiko teisių šeimoje situaciją. Ją aiškinantis analizuoti laiškai, kuriuos gavo Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga 2002–2003 metais, bei ekspertų (vaiko teisių specialistų, socialinių darbuotojų) požiūris į šeimoje pažeidžiamas vaiko teises.

Tyrimo duomenys parodė, jog vaiko teisių pažeidimus dažnai sukelia nedarnūs tėvų, nesugebančių spręsti savo asmeninių problemų, tarpusavio santykiai, nepakankamas šeimų, pirmiausiai nepilnų šeimų materialinis aprūpinimas bei vaiko interesų nepaisymas. Tėvai, nesutariantys dėl išlaidų, reikalingų vaikui išlaikyti, pasidalijimo, dėl bendravimo su vaiku tvarkos, trukdantys vienas kitam atlikti tėvo ir motinos pareigas, nesudarantys vaikui sąlygų lankyti mokyklą, yra labiausiai paplitusios vaikų teisių pažeidimų šeimoje prielaidos.

Tyrimo metu patvirtinta, jog skirtingos gyventojų grupės netapačiai suvokia vaiko teises. Motinos dažniau kreipia dėmesį į sunkumus, kylančius dėl vaiko aprūpinimo, teisės į būstą pažeidimus, tėvai – į vaiko psichologinius sunkumus, teisės bendrauti su juo pažeidimus. Lyginant ekspertų ir šeimos narių nuomones paaiškėjo, jog šeima dažnai neįvertina vaiko teisės į mokslą pažeidimų ir nepastebi vaiko teisės žaisti bei ilsėtis pažeidimų.

Pagrindinės sąvokos: šeima, vaiko teisės, vaiko teisių pažeidimų grupės, kontentinė analizė ir ekspertinis tyrimas

Įvadas

Lietuvos Respublika ratifikuodama Jungtinių Tautų vaiko teisių konvenciją įsipareigojo imtis visų priemonių, kad būtų ginamos pagrindinės vaiko teisių grupės:

- egzistencinės teisės, apimančios vaiko teisę gyventi ir turėti visa, kas reikalinga gyvenimui, t. y. būstą, tinkamas gyvenimo sąlygas, visavertę mitybą, sveikatos priežiūrą;
- vystymosi teisės, apimančios tai, ko reikia vaikui visokeriopai tobulėti (teisė į mokslą, laisvalaikį, žaidimus, informaciją, minties ir sąžinės laisvę ir kt.);
- apsaugos teisės: teisės būti apsaugotam nuo prievartos, išnaudojimo, nesveiko ar amoralaus gyvenimo būdo;
- dalyvavimo teisės, apimančios vaiko teisę dalyvauti bendruomenės veikloje, reikšti savo nuomonę, ruoštis savarankiškam gyvenimui;
- nuosavybės teisės – teisės į turtinę ir autorinę nuosavybę.

Atsižvelgiant į tai, kad vaikas (t. y. žmogus, neturintis 18 metų, išskyrus atvejus, kai įstatymai numato kitaip) yra nesubrendęs fiziškai ir intelektualiai, be to, reikalingas ypatingos globos, nes nesugeba savimi visapusiškai pasirūpinti ir tinkamai ginti savo teises, pareiga jį globoti pirmiausia tenka tėvams. Taigi išskirtinis vaiko teisių bruožas – teisė būti tėvų (ar teisėtų atstovų) išlaikomam, auklėjamam ir globojamam.

Šiuo metu vaiko teisių, ypač vaiko teisių šeimoje, įtvirtinimas yra problemiškas klausimas. Lietuvoje veikia vaiko teisių apsaugos institucijų sistema, priimti svarbiausi vaikų teises ginantys tarptautiniai susitarimai, tačiau sunkioje padėtyje atsidūrusių vaikų daugėja: per

pastaruosius ketverius metus nedarnių šeimų skaičius padidėjo 25 procentais, o jose gyvenančių vaikų skaičius – 20 procentų. Kasmet daugėja vaikų, kuriems globa nustatoma apribojus tėvų valdžią. 2001 metais, palyginti su 2000-aisiais, šis rodiklis padidėjo net 58 procentais. Šeimų, negalintį pasirūpinti vaikais, skaičius nuo 1995 m. iki 2001 m. padidėjo 93 procentais [1].

Vaiko teises pirmiausia turi užtikrinti tėvai ir kiti teisėti vaiko atstovai, tačiau Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2001 metų ataskaitoje nurodoma, jog daugeliu atvejų vaikų teisių ir teisėtų interesų pažeidimus lemia suaugusiųjų, ypač išsiskyrusių tėvų, tarpusavyje nesutariančių tėvų ir senelių ambicijos [2]. Tai leidžia daryti prielaidą, kad daugelis tėvų nėra suvokę nei savo pareigų vaikui, nei savo pareigų valstybei, sprenddami vaiko problemas nesivadovauja geriausių vaiko interesų principu. Be to, daug tėvų apskritai neprisiima jokios atsakomybės už vaiką, nesuvokia jos (Sh. Burn. 2000), o iširus šeimai nesistengia jos išlaikyti (G. Navaitis 1999; J. Eberhardt. 2002). Dėl to svarbu išsiaiškinti, kokių vaiko teisių šeima dažniausiai nepajėgi apginti bei kokia šeima patiria didžiausius sunkumus įgyvendindama Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijoje numatytas vaikų teises.

Tyrimo metodika ir empirinė bazė

Vaiko teisių šeimoje situacijai tirti pasirinkti kontentinės analizės ir ekspertų apklausos metodai. Pirmajame tyrimo etape analizuoti laišakai, esantys Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos bylose nuo įstaigos įsikūrimo pradžios. Čia dera paminėti tai, kad į valstybinę instituciją kreipiasi asmenys, kurių problemos tikrai labai sudėtingos, neišsprendžiamos net su artimųjų ar vietos institucijų pagalba, todėl jų analizė turėtų leisti įvardyti didžiausius vaikų teisių pažeidimus.

Tyrimo metu Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos bylose buvo 160 laiškų (106 laišakai rašyti 2001 metais bei 54 laišakai – 2002 metais (iki spalio mėn.)), dalis jų tolesnei analizei netiko, nes juose nekalbama apie šeimos ir vaiko santykius ar šeimoje pažeidžiamus vaiko interesus (pvz., kreipėsi 19 metų mergina prašydama, kad jos tėvui būtų atimtos tėvystės teisės jos atžvilgiu).

Visuose laiškuose buvo išskirti duomenys, nurodantys pareiškėjo šeiminių statusą ir ryšius su vaiku.

Remiantis įstatymais, reglamentuojančiais vaiko teises šeimoje, bei problemomis, kurios nurodomos Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus ataskaitoje ir Jungtinių Tautų vaiko teisių komiteto išvadose, dėl Lietuvos Respublikos įžanginės ataskaitos sudarytas kontentinės analizės kategorijų aprašas. Jomis laikyta: •**A.** Nesugebėjimas užtikrinti reikiamų materialinių sąlygų; •**B.** Smurtas; •**C.** Alimentų nemokėjimas; •**D.** Pažeista teisė į vaiko nuomonę; •**E.** Pažeista vaiko teisė mokytis; •**F.** Bendravimo su vaiku tvarkos pažeidimai; •**G.** Kurio nors iš tėvų nesirūpinimas vaiku; •**H.** Pažeista teisė į būstą; •**I.** Pažeista teisė į identitetą; •**J.** Suaugusiųjų nesantaika, dėl kurios kenčia vaikas; •**K.** Psichologiniai vaiko patiriami sunkumai; •**L.** Pažeista teisė žaisti ir ilsėtis.

Atitinkamas problemų (ir jas žyminčių kategorijų) grupes išskiria ir kai kurie kiti autoriai (Kahan B. 1999; Bradshaw J. 2000).

Kiekvienas iš Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos gautas laiškas įvertintas pagal nurodytas kategorijas.

Gautų tyrimo duomenų patikra atlikta apklausiant ekspertus liudijimo metodu. Naudojami rangų apibūdinimais. Šešių laipsnių skale įvertintas problemos aktualumas. Vertinti buvo pateiktos tos pačios kategorijos, kurios buvo išskirtos tiriant laiškus. Ekspertų apklausa vykdyta 2002 metų gruodį – 2003 sausį. Apklausoje dalyvavo 14 specialistų, kurių darbas susijęs su vaiku ir šeima. Tai buvo valstybinių ir savivaldybių vaiko teisių apsaugos įstaigų specialistai, šeimos psichologai, socialiniai darbuotojai, politikai, atsakingi už žmogaus, šeimos ir vaiko teises.

Renkantis tyrimo metodus orientuotasi į tai, kad į vaiko teisių apsaugos kontrolierių gali kreiptis tėvai, jei kas nors pažeidžia jų vaiko interesus, ir apskritai bet kuris pilietis, jei mato,

kad tėvai pažeidinėja savo vaiko teises. Taip pat gali kreiptis institucija, jei nustato, kad vaiko teises pažeidinėja tiek fiziniai, tiek juridiniai asmenys, be to, gali skųstis pats vaikas. Tai reiškia, kad į bet koki vaiko teisių pažeidimą gali būti sureaguota. Kreipimosi turinio analizė gali parodyti, kaip Lietuvos piliečiai suvokia vaiko teises, kokius pažeidimus jie visų pirma pastebi, o kokius ignoruoja, kas dažniausiai reaguoja į pažeidinėjamas vaiko teises: (socialiniai darbuotojai, kaimynai, giminės, tėvai, pašaliniai asmenys, patys vaikai). Šios visuomenėje paplitusios nuostatos gretintos su profesionalią pagalbą vaikams teikiančių ir jų teises ginančių specialistų požiūriu.

Tyrimu siekta nustatyti vaiko teisių pažeidimų kategorijas bei kategorijų dažnį, nustatyti priežastis, kurios neleidžia tinkamai užtikrinti vaiko teisių, išsiaiškinti priežastis, kurios lemia suaugusių šeimos narių nesugebėjimą užtikrinti vaiko teises.

Tyrimo rezultatai ir jų aptarimas

Kreipimosi į Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigą duomenys

Dėl vaiko teisių pažeidimų šeimoje daugiausia kreipiasi motinos. Jų laiškai sudaro 56,5 proc. visų kreipimųsi. Tėvų kreipimaisi sudaro 17,6 proc., giminių – 15,3 proc., o kitų vaiku suinteresuotų asmenų – 7,6 proc. Kontrolieriaus įstaiga gavo ir 4 pačių vaikų rašytus laiškus.

Duomenys apie laiškuose minimų problemų pasiskirstymą pateikiami 1 lentelėje.

1 lentelė. Problemos, minėtos kreipiantis dėl vaiko teisių pažeidimų šeimoje

Problema	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K
Laiškų skaičius	74	53	23	16	27	55	42	21	2	63	56
Laiškai (proc.)	56	40	17	12	21	42	32	16	1	49	43
Vieta pagal dažnumą	1	5	8	10	7	4	6	9	11	2	3

Viršutinėje lentelės eilutėje „problema“ raidės A, B...K žymi kategoriją; skaičiai eilutėje „Laiškų skaičius“ reiškia visų rašytų laiškų apie pažeistas šeimoje vaiko teises, kuriuose minima raide pažymėta kategorija, skaičių; skaičiai eilutėje „Laiškai (proc.)“ – procentinė išraiška rašytų laiškų, kuriuose paminėta kategorija; skaičiai eilutėje „Vieta pagal dažnumą“ nurodo, kurioje vietoje pagal paminėjimo dažnumą yra kategorija. (Kategorija L – pažeista vaiko teisė ilsėtis ir žaisti nebuvo paminėta nė viename kreipimesi).

Dažniausiai laiškuose minėta problema – **nesugebėjimas aprūpinti vaiko**: materialinį šeimos nepriteklių paminėjo 56,5 proc. rašiusiųjų. Daugiausia tuo skundėsi motinos. Jų laiškai sudarė 70,3 proc. visų besiskundusių šia problema, tuo tarpu tik 13 proc. tėvų manė, jog jų vaikai kenčia dėl materialinių sunkumų. Jie tesudarė 4 proc. visų, minėjusiųjų skurdą.

Dėl pažeistų vaiko interesų nepakankamai materialiai jį aprūpinant skundėsi ir giminės bei kiti vaikui artimi asmenys (70 proc. rašiusių šios grupės asmenų ir 10,4 proc. visų, minėjusiųjų skurdą).

Didesnį motinų susirūpinimą materialiniu vaiko išlaikymu galima paaiškinti tuo, kad dauguma rašiusiųjų motinų yra išsiskyrusios ir augina vaiką(-us) vienos, todėl geriausiai žino vaiko poreikius ir ne visada gali juos patenkinti. Tuo tarpu dauguma tėvų kreipėsi dėl bendravimo su vaiku tvarkos pažeidimų. Jie vaiko kasdieniame gyvenime tiesiogiai nedalyvauja ir veikiausiai nelabai suvokia materialius vaiko poreikius bei materialinio nepritekliaus žalą tiek fizinei vaiko sveikatai, tiek intelekto vystymuisi.

Beveik pusėje (48,9 proc.) laiškų paminėta **suaugusiųjų nesantaika**. Tarpusavio nesutarimus dažniausiai aprašė tėvai, apie tai kalbama net 65,2 proc. tėvų laiškų (tai sudaro 23,5 proc. visų tiriamų laiškų, kuriuose minėta ši problema). Kontrolieriaus įstaigai aprašyta žmonių nesantaika vaikui artimiausių 60 proc. giminių laiškuose (jie sudaro 18,7 proc. visų ti-

riamų laiškų, kuriuose problema minėta), šią problemą aprašė 45,9 proc. motinų (tai sudaro 53,1 proc. visų tiriamų laiškų, kuriuose problema minėta). Apie tai rašė ir 30 proc. kitų dėl vaikų besiskundusiųjų asmenų (tai sudaro 4,8 proc. visų tiriamų laiškų, kuriuose problema minėta). Įdomu tai, kad patys vaikai nurodytos problemos neminėjo.

Suaugusiųjų nesantaika pasireiškė tarpusavio įžeidinėjimais, grasinimais, fizinės jėgos naudojimu vienas kito atžvilgiu, vaiko slėpimu bei grobimu.

Daugelis pareiškėjų minėjo vaiko patiriamus **psichologinius sunkumus**, kylančius dėl vieno ar kitų jo interesų pažeidimų (42,7 proc.). Apie tai dažniau rašė tėvai. Laiškai, kuriuose paminėti psichologiniai vaiko sunkumai, sudaro net 82,6 proc. tėvų rašytų laiškų. Dažniausiai jie rašė apie tai, kokius neigiamus padarinius patiria vaikas dėl netinkamos motinos ar globėjos priežiūros. Motinų laiškų, kuriuose minima ši problema, yra 33,8 proc., giminių – 30 proc., kitų vaikui artimų žmonių – 30 procentų.

Ypač aštriai ši problema skamba pačių vaikų laiškuose (2 atvejai). Berniukas, paveiktas tėvo elgesio, rašo apie galimą savižudybę; mergaitė, išaugusi be tėvų globos namuose, skundžiasi negalinti lankyti mokyklos, nes ją labai slegia kalbos apie mamą, tėvą, kitus artimuosius.

Nemaža dalis parašiusių (42 proc.) skundėsi **dėl bendravimo su vaiku tvarkos pažeidimų**. Ši problema aktualiausia tėvams. Ją minėjo net 73,9 proc. tėvų, motinų laiškuose apie tai užsiminta 32,4 proc., giminių – 45 proc. atvejų. Pareiškėjai rašo, kad pasiėmęs vaiką sutuoktinis laiku jo „negrąžina“, skundžiasi dėl draudimo susitikti su artimaisiais. Laiškų analizė liudija, jog tai nėra tik genetinės šeimos problema. Pavyzdžiui, senelė L. Z. rašo, kad „buvęs žentas išvežė apgaulės būdu anūką į Rusiją“ ir ji prarado galimybę matytis su vaikais, dalyvauti jį auklėjant.

Besikreipiantieji dėl vaikų teisių pažeidimų dažnai mini **smurtą** vaikų atžvilgiu. Reikia pasakyti, kad tėvai dažniau skundė kitą šeimos narį negu motinos. Smurtas, kaip jau buvo minėta, tirtas plačiaja prasme, t. y. juo laikytas toks veikimas ar neveikimas vaiko atžvilgiu, kuris turi padarinių. Kalbama apie fizinį, psichologinį, seksualinį smurtą bei nesirūpinimą. Nesirūpinimas vaiku, be jokios priežiūros paliktas vaikas bei psichologinis smurtas minimi dažniausiai. Apie seksualinį smurtą vaiko atžvilgiu galima rasti tik užuominų dviejuose laiškuose.

Tėvai smurtą minėjo 52,2 proc. savo laiškų. Motinų rašyti laiškai, kurį nors asmenį kaltinantys smurtu vaiko atžvilgiu, sudaro 31 proc., o giminių – 50 proc., kitų vaikui artimų žmonių – 40 proc. laiškų.

Vaikai iš globos namų aprašė situacijas, kai buvo palikti be priežiūros ir niekas jais nesidomėjo. Berniukas, turintis aukštas pareigas einantį tėvą, skundėsi žiauriu psichologiniu tėvo smurtu.

Nemažai rašiusių skundėsi **vieno iš tėvų nesirūpinimu vaiku**. Beje, dažniau tėvas kaltina motiną nesirūpinimu vaiku nei motina tėvą. Nesirūpinimas laiškuose apibūdinamas kaip vengimas bendrauti su vaiku, neišlaikymas jo materialiai bei netinkama globa.

Ši problema minima beveik trečdalyje (32 proc.) dėl šeimoje pažeidžiamų vaiko teisių parašytų laiškų. Apie tai kalba truputį mažiau nei pusė parašiusių tėvų (43,4 proc.), kiek mažiau nei trečdalis motinų (28,4 proc.) bei mažiau nei pusė parašiusių giminių (40 proc.) ir trys dešimtadaliai (31,1 proc.) kitų asmenų, pareiškusių susirūpinimą vaiku.

Dalis pareiškėjų paminėjo pažeistą **vaiko teisę į būstą**. Tokie laiškai sudaro 16 proc. visų laiškų. Minimi įvairūs atvejai: jau prarastas būstas, baimė jo netekti dėl nesumokėtų mokesčių ar kitų priežasčių. Beje, tėvai šios problemos nepaminėjo nė karto. Tai galima paaiškinti tuo, kad daugelis rašiusių tėvų vaiko neaugina, be to, vertinant visus jų rūpesčius dėl vaiko galima daryti išvadą, jog jie linkę mažiau pabrėžti materialines problemas nei motinos. Šią problemą minėjo penktadalis besikreipusiųjų motinų. Jų laiškai sudaro 71,4 proc. visų laiškų šia tema.

Šiek tiek daugiau nei penktadalis rašiusių susirūpinę **dėl pažeistos vaiko teisės į mokslą**. Rašiusių šia tema nėra daug, tačiau į tai būtina atkreipti dėmesį. Esamos visuomenės raidos tendencijos leidžia daryti prielaidą, jog neišsilavinęs žmogus sunkiau ras vietą visuomenės gyvenime.

Reikėtų įvertinti priežastis, dėl kurių tiriamuose laiškuose ši problema paminėta. Tai yra skurdas, tėvų nesantaika (pvz., bijo leisti vaiką į mokyklą, kad jo nepagrobtų kartu negyvenantis tėvas) arba amoralus tėvų gyvenimo būdas.

97,7 proc. laiškų paminėtas bent vienas iš kriterijų, leidžiančių šeimą vertinti kaip nedarnią. Tai suaugusiųjų nesantaika, smurtas, vieno iš tėvų nesirūpinimas, bendravimo tvarkos pažeidimai, alimentų nemokėjimas. Dėl vaikų, augančių su vienu iš tėvų, gauta 63 proc. visų laiškų, o dėl vaikų, augančių pilnoje šeimoje, tik – 10 proc. laiškų (dėl globojamų vaikų – 27 proc. laiškų).

Laiškuose nebuvo paminėta pažeidžiama vaiko teisė į žaidimus ir laisvalaikį. Laiškuose dažniausiai skųstasi dėl nepatenkintų vaiko fiziologinių, saugumo ar priklausomybės poreikių, todėl žaidimai ir poilsis rašiusiesiems veikiausiai nėra labai svarbūs.

Ekspertų apklausos duomenys

Ekspertams buvo pateikta anketa, sudaryta rangų apibūdinimų principu. Apklausos tikslas buvo sužinoti ekspertų nuomonę apie kiekvienos laiškuose, rašytuose Vaikų teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigai, išskirtos kontentinės analizės kategorijos aktualumą.

Ekspertai buvo paprašyti kiekvienoje teiginių grupėje, nustatytoje nagrinėjant skundus, paminėti po vieną, jų manymu, teisingiausią teiginį, atspindintį problemos aktualumą. Atsakymai įvertinti balais pagal ekspertų pažymėtus punktus nuo aukščiausio aktualumo lygio iki teiginio, kad problema neegzistuoja (šiuo atveju balai neskiriami).

Ekspertiniai vaiko teisių pažeidimų vertinimai pateikiami 2 lentelėje.

2 lentelė. **Vaiko teisių pažeidimų šeimoje ekspertinis vertinimas**

Problema	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L
Balų vidurkis	3.07	3.1	2.8	2.6	3.4	3.07	3.1	3.07	2.4	3.3	3.2	2.7
Bendra balų suma	43	44	39	36	48	43	44	43	34	46	45	38

Lentelėje raidės A, B...K žymi kategoriją; „Balų vidurkis“ – vidutinis visų ekspertų vertinimo balas; „Balų suma“ reiškia bendrą ekspertų vertinimo balų sumą.

Kaip rodo 2 lentelės duomenys, labiausiai vaiko teises pažeidžiančios situacijos priširtos B, F, G, J, K kategorijoms. Tai smurtas, bendravimo su vaiku tvarkos pažeidimai, vieno iš tėvų nesirūpinimas vaiku, tėvų tarpusavio nesantaika bei vaiko patiriamos psichologinės traumos dėl jo pažeidžiamų interesų.

Ekspertų nuomone, labai didelę neigiamą reikšmę vaiko gerovei turi tėvų tarpusavio nesantaika. Jie laiko reikšmingais tuos psichologinius padarinius, kuriuos vaikas patiria dėl pažeistų jo interesų. Ketvirtoje vietoje pagal reikšmingumą ekspertai nurodė vaiko patiriamą smurtą. Šios problemos dažnai buvo aktualios ir į Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigą rašiusiems asmenims.

Materialinės vaikų aprūpinimo problemos, ekspertų nuomone, susijusios su nedarniais tėvų santykiais, kuriuos sprendžiant nepaisoma vaiko interesų.

Apibendrinus ekspertų apklausos rezultatus matyti, jog daug balų skirta vaiko mokymosi problemai, tačiau rašiusieji skundus šią problemą minėjo gana retai.

Išvados

Vaiko teisių apsaugos sistema neišsprendžia visų vaiko teisių pažeidimų šeimoje, nes trūksta šeimai skirtų prevencinių programų, neišplėtotas socialinis darbas su šeimomis, kuriose pažeidžiamos vaikų teisės, nepakankamai geras esamų ir būsimų tėvų švietimas, nėra kiekvienai šeimai prieinamos profesionalios psichologinės paramos. Kai kurie vaikų klausimus reglamentuojantys įstatymai deklaratyvūs: (pvz., abu tėvai įpareigoti vienodai rūpintis vaiku, tačiau veiksmingi sprendimai, kad ši pareiga būtų vykdoma, nedaromi). Svarbu paminėti ir tai, jog ne visada sutampa vaikų teisių specialistų ir socialinių darbuotojų požiūris į vaikų teisių pažeidimus ir visuomenėje paplitusios nuostatos į tai, ką laikyti tokiu pažeidimu.

Empirinio tyrimo duomenys parodė, jog gana paplitęs šeimų tipas, kai vaiką augina vienas iš tėvų (dažniausiai – motina), patiria daugiausiai sunkumų ginant vaiko teises ir teisėtus jo interesus.

Laiškų į Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigą kontentinė analizė atskleidė, jog vaiko teisės dažniausiai pažeidžiamos šeimoje. 82 proc. gautų laiškų liudija šią situaciją.

Dažniausiai dėl sunkumų užtikrinant vaiko teises skundžiasi motinos, vienos auginančios vaikus. Pagrindinė jas jaudinanti problema – finansiniai sunkumai. Pasitaikė aprašytų ir tokių atvejų, kai dėl skurdo motinos buvo priverstos atiduoti vaikus auginti kitiems.

Apie patiriamus materialinius sunkumus parašė tik 13 proc. tėvų. Daugiausia rašiusių tėvų patys vaiko neaugina. Nesusiduriantys su kasdieniais vaiko poreikiais tėvai menkai gali suvokti patiriamų materialinių nepriteklių žalą vaiko asmenybės formavimuisi.

Surinkti duomenys patvirtino, jog dalis tėvų nesuvokia savo pareigos ginti vaiko teises ir užtikrinti teisėtus vaiko interesus vadovaujantis svarbiausių vaiko interesų principu. Ypač dažna vaiko teisių pažeidimų priežastis – nedarnūs, svarbiausiais vaiko interesais negrindžiami tėvų tarpusavio santykiai. Nėra dalijamasi vaiko išlaikymu, vaikas perima konfliktišką problemų sprendimo modelį. Tėvų tarpusavio nesutarimų problema paminėta 49 proc. laiškų apie šeimoje pažeidžiamas vaiko teises. Laiškai, kuriuose paminėta tėvų nesantaika, pagal dažnumą užima antrąją vietą. Konfliktiškas bendravimo būdas šeimoje dažnai tampa smurto ir kitų negerovių priežastimi.

Nesutampa ekspertų ir rašiusiųjų į Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigą asmenų požiūris į vaiko teisę mokytis, šios problemos svarbą. Ekspertai ją įvertino kaip aktualiausią. Tai galima paaiškinti tuo, kad ekspertai vertino daugiau pažeidimo mastą, tai yra jo padarinius vaiko ateičiai, o laiškuose atskleidžiama esama situacija, nurodoma, kokiam žmonių skaičiui problema aktuali dabar.

Laiškų į Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigą ir ekspertų nuomonių palyginimas leidžia išskirti aktualiausius vaiko teisių pažeidimus, numatyti tolesnes jų tyrinėjimo kryptis ir formuluoti vaikų teisių propagandos uždavinius. Iš jų svarbiais reikėtų laikyti pagalbą tėvams įsisąmoninant savo pareigas ginti vaiko teises ir užtikrinti teisėtus vaiko interesus, visuomenės informavimą apie šiuolaikinį požiūrį į vaiko teises, psichosocialinės pagalbos nedarnioms šeimoms organizavimą.

LITERATŪRA

1. **Seimo nutarimo dėl vaiko gerovės koncepcijos aiškinamasis raštas** Nr. IXP-2119 (SP). 2002 12 03.
2. **Vaiko teisių komiteto 26 -oji sesija**, CRC/C/15/Add.146, 2001 sausio 26 d.
3. **Burn S.** The Social Psychology of Gender. – New York, 2000
4. **Navaitis G.** Lietuvos šeima: psichoterapinis aspektas. – Vinius, 1999.
5. **Eberhardt J.** Gender-role socialization. – New York, 2002.
6. **Kahan B.** Child Care Research, Policy and Practice. – London, 1999.
7. **Bradshaw J.** The Family. – New York, 2000.

SITUATION ANALYSIS: VIOLATION OF CHILD'S RIGHTS IN THE FAMILY**Assoc. Prof. Dr. Gediminas Navaitis**

Law University of Lithuania

Master of Social Science Eglė Gibavičiūtė

Law University of Lithuania

Summary

The aim of the article is to consider the situation of child's rights in the family. For this purpose the letters and claims received at the office of Ombudsmen for the Protection of Child's Rights in the years of 2002 – 2003 were analysed as well as the point of view of experts (specialists in the sphere of child rights, social workers) to the violation of child's rights in the family.

The results of the study revealed that violation of child's rights are most often caused by the bad relationship between parents solving their personal problems, also insufficient economic conditions in the families, especially in incomplete ones, and negligence of child's interests. The most prevailing premises of the breach of child's rights in the family are the following: (I) parents do not agree about the expenses needed for the bringing up of the child; (II) they do not agree about the right kind of communication with the child; (III) they interfere with the fulfilment of parent's duties; (IV) they do not create proper conditions for the education.

The study confirmed that child's rights are not understood in the same way by different groups of people. Mothers more often draw their attention to the economic difficulties, violation of the child's right to the secure living conditions, while fathers concentrate more often to the psychological difficulties and the violation of the child's right to communicate with his/her father. Comparing the opinion of the experts and the family members, it revealed that families usually do not evaluate the violation of the child's right to the education and do not notice the violation of the child's rights to the time of amusement and rest.

Keywords: family, child's rights, groups of violation of child's rights, content analysis, expert study